

ELEKTRON HUKUMATNING XALQARO TAJRIBASI

Toxirov A.B

az.tokhirov@gmail.com

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Annotatsiya: Bugungi raqamli asrda elektron hukumat hukumatlarning fuqarolar bilan o'zaro munosabatlarini o'zgartirmoqda, bu esa davlat boshqaruvini yanada oshkora, samarali va qulay qiladi. Ushbu maqolada raqamli boshqaruvning afzalliklari, muammolari va kelajakdagi istiqbollari tahlil qilinadi. Unda korrupsiyani kamaytirish, xizmatlarni soddalashtirish va fuqarolarning ishtirokini oshirishdagi elektron hukumatning o'рни yoritilgan. Elektron hukumat ko'plab afzalliklarga ega bo'lsa-da, kiberxavfsizlik tahdidlari va raqamli tengsizlik kabi muammolarga ham duch kelmoqda. Sun'iy intellekt va blokcheyn kabi yangi texnologiyalar bilan esa elektron hukumatning kelajagi yanada innovatsion va samarali bo'lishi kutilmoqda. Ushbu maqolada raqamli transformatsiya dunyo bo'ylab boshqaruv tizimlarini qanday o'zgartirayotgani yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: elektron hukumat, elektron rezidentlik, blokcheyn asosidagi tizim, Elektron Hukumat Rivojlanish Indeksi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, NemID (Daniya raqamli identifikatsiyasi), MyInfo (Singapurdagi shaxsiy ma'lumotlar tizimi).

Kirish

Zamonaviy dunyoda, raqamli texnologiyalar jamiyat hayotida muhim rol o'ynayotgan bir paytda, elektron hukumat davlat organlarining oshkoraligi va hisobdorligini ta'minlashda muhim vositaga aylanmoqda. Elektron hukumat — bu axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda davlat xizmatlarini ko'rsatish, fuqarolar bilan davlat organlari o'rtasidagi o'zaro aloqani yo'lga qo'yish hamda davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish jarayonidir.

Elektron hukumatning asosiy afzalliklaridan biri — bu siyosiy jarayonlarning ochiqligini ta'minlash, korrupsiyani kamaytirish va fuqarolarning davlat institutlariga bo'lgan ishonchini oshirish imkoniyatidir. Raqamli platformalar orqali davlat organlarining faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarni e'lon qilish, byudjet, davlat xaridlari va qonunchilik tashabbuslari bo'yicha ochiq ma'lumotlarga kirish imkonini yaratish mumkin. Bu esa fuqarolarning xabardorligini oshiradi va ularning ijtimoiy-siyosiy hayotda ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Bundan tashqari, elektron hukumat jarayonlarni avtomatlashtirish, byurokratik tartib-taomillarni qisqartirish va turli bo'limlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni soddalashtirish orqali davlat boshqaruvi samaradorligini oshiradi. Masalan, hujjatlarni onlayn ro'yxatdan o'tkazish, soliq deklaratsiyalarini topshirish va turli ma'lumotnomalarni olish kabi elektron xizmatlar davlat bilan o'zaro munosabatni yanada qulay va samarali qiladi. Bu esa ma'muriy to'siqlarni kamaytiradi va fuqarolarning vaqtini tejaydi.

Biroq, elektron hukumatni joriy etish bir qator muammolar bilan ham bog'liq. Ular orasida kiberxavfsizlik, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, raqamli tengsizlik va infratuzilmani modernizatsiya qilish zarurati mavjud. Davlatlar elektron xizmatlardan teng foydalanishni ta'minlash uchun texnologiyalar rivojiga sarmoya kiritishi va aholining raqamli savodxonligini oshirishi lozim.

Elektron hukumatni rivojlantirish istiqbollari sun'iy intellekt, blokcheyn va bulutli texnologiyalarni kengroq joriy etish bilan bog'liq bo'lib, bu davlat boshqaruvining oshkoraligi, xavfsizligi va samaradorligini yanada oshiradi.

Shunday qilib, elektron hukumat davlat sektorini modernizatsiya qilishda, fuqarolar ishonchini oshirishda va siyosiy jarayonlarning ochiqqligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Xalqaro amaliyot

Bir nechta davlatlar elektron hukumat sohasida etakchi bo'lib, rivojlangan raqamli xizmatlar taqdim etish va innovatsion texnologiyalarni davlat boshqaruvi tizimlariga integratsiya qilishda ilg'or tajriba ko'rsatmoqda. Masalan, Estoniya o'zining E-Residency dasturini amalga oshirib, global tadbirkorlarga onlayn ravishda biznes boshlash imkoniyatini yaratgan. Bundan tashqari, Estoniyaning blokcheyn asosidagi davlat ro'yxatlari oshkoralik va xavfsizlikni ta'minlaydi, uning e-ovoz berish tizimi esa xavfsiz onlayn saylovlarni amalga oshiradi. Daniya esa NemID orqali raqamli boshqaruvda muvaffaqiyat qozongan, bu yagona raqamli identifikator nafaqat davlat, balki bank xizmatlarida ham ishlatiladi. Daniyaning onlayn sog'liqni saqlash tizimi esa elektron retseptlar va masofaviy tibbiy maslahatlarni taqdim etadi.

Shuningdek, Singapur MyInfo platformasini ishlab chiqdi, bu esa fuqarolarga yagona kirish orqali davlat xizmatlariga osonlik bilan kirish imkonini beradi. Singapurning Smart Nation tashabbusi sun'iy intellekt (AI) va Internet of Things (IoT) texnologiyalarini davlat xizmatlari, transport va xavfsizlik sohalariga integratsiya qilmoqda. Janubiy Koreya ham raqamli boshqaruvda yetakchilik qilmoqda, bu yerda fuqarolarga yordam beradigan AI asosidagi hukumat chat-botlari mavjud va Public Data Portal orqali hukumat ma'lumotlariga real vaqt rejimida kirish

mumkin. Janubiy Koreyaning e-xarid tizimi KONEPS davlat xaridlarining oshkoraligini ta'minlaydi.

Boshqa global yetakchilardan tashqari, ko'plab rivojlangan mamlakatlarda elektron hukumat tizimlari yaxshi rivojlangan va doimiy ravishda takomillashib bormoqda. Masalan, AQSh IRS e-filing tizimini joriy etgan, bu orqali soliq to'lovchilari onlayn soliq deklaratsiyalarini topshirishlari mumkin. Shuningdek, ijtimoiy ta'minot foydalari uchun raqamli ariza topshirish tizimi mavjud. Data.gov esa davlat ma'lumotlarini jamoatchilikka ochiq qilib, oshkoralikni yanada oshiradi. Buyuk Britaniya esa GOV.UK orqali davlat xizmatlariga markazlashtirilgan kirishni ta'minlab, soliq to'lash, biznesni ro'yxatdan o'tkazish va sog'liqni saqlash xizmatlari kabi jarayonlarni soddalashtiradi. Bundan tashqari, NHS App raqamli sog'liqni saqlash ma'lumotlarini taqdim etadi va onlayn shifokor qabulini tashkil etadi.

Germaniyaning Online Access Act (OZG) qonuni 575 ta davlat xizmatini raqamlashtirishni maqsad qilgan, bu esa xizmatlarning kirishuvchanligini va samaradorligini oshiradi. Germaniyaning eID tizimi esa davlat organlari bilan o'zaro aloqada xavfsiz raqamli identifikatsiya usulini ta'minlaydi. Shuningdek, Avstraliyaning MyGov platformasi soliq, sog'liqni saqlash va ijtimoiy yordam xizmatlariga kirishni integratsiya qiladi, uning raqamli identifikatsiya tizimi esa davlat xizmatlari uchun verifikatsiya jarayonlarini soddalashtiradi.

Tadqiqot va natijalar

Zamonaviy texnologiyalar, masalan, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (big data) elektron hukumatda oshkoralikni ta'minlash uchun muhim vositaga aylanmoqda. Dunyo bo'ylab elektron hukumatni rivojlantirish uchun Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) Elektron Hukumat Rivojlanish Indeksi (EHRI) loyihasini taqdim etdi — bu davlatlarni jamoat xizmatlarini raqamlashtirishni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha eng yirik tashabbusdir, uning maqsadi axborot va kommunikatsiya texnologiyalari yordamida davlat-fuqarolar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar sifatini oshirishdir. Ushbu loyiha dunyoning barcha davlatlarini qamrab olib, ularning elektron hukumat sohasidagi ishlash faoliyatini taqqoslash uchun asos yaratadi. Elektron hukumat xizmatlarini barqaror rivojlantirish davlat boshqaruvining samaradorligi va oshkoraligini oshiradi, bu esa o'z navbatida fuqarolarning hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi.

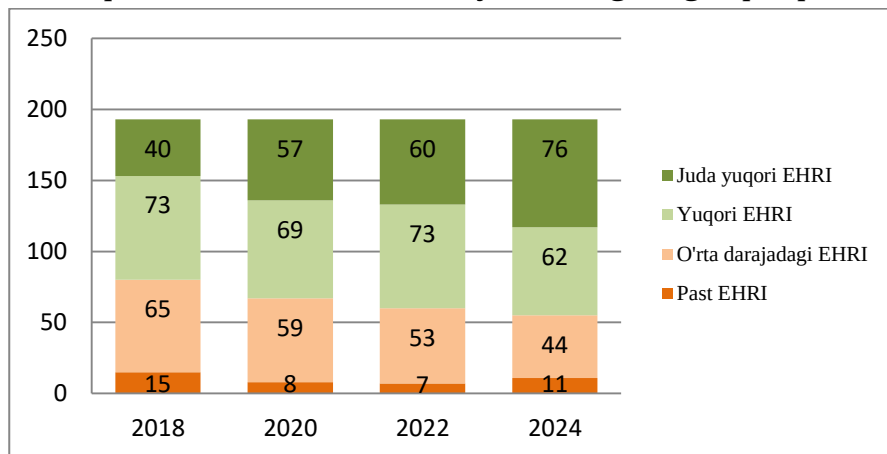
Global miqyosda ushbu loyiha axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali samaraliroq, qulayroq va oshkoralikni ta'minlovchi davlat boshqaruvi mexanizmlarini yaratishga qaratilgan. Bu davlatlarga byurokraziyani kamaytirish va ma'muriy jarayonlar samaradorligini oshirishda yordam beradi. Loyiha doirasida yana bir muhim jihat sifatida rivojlangan va rivojlanayotgan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

mamlakatlar o'rtasidagi raqamli tafovutni yo'qotish ko'zda tutiladi. EHRI reytingi va raqamli tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash orqali BMT kam rivojlangan davlatlarga zamonaviy texnologiyalarni davlat boshqaruviga integratsiya qilishda yordam beradi, bu esa raqamli resurslar va imkoniyatlarning tengroq taqsimlanishiga olib keladi.

Rasm 1. Har bir EHRI guruhidagi mamlakatlar soni,
2018-2024⁷³

Juda yuqori EHRI qiymatiga ega mamlakatlar soni so'nggi yetti yil ichida deyarli ikki baravarga oshdi, 2018 yilda 40 ta mamlakatdan 2024 yilda 76 taga yetdi. Juda yuqori va yuqori EHRI qiymatiga ega mamlakatlar sonining umumiy miqdori 2018 yilda 113 tadan 2024 yilda 138 taga oshdi. Bu raqamlar hukumatlarning so'nggi o'n yilda raqamli transformatsiyani rivojlantirishga qo'ygan ahamiyatini va ustuvorligini aks ettiradi. Bu, shuningdek, elektron hukumat xizmatlari va infratuzilmasini takomillashtirishdagi sezilarli yutuqlarni ko'rsatib, texnologiyalarni boshqaruv va jamoat xizmatlari taqdimotini yaxshilash uchun qo'llashga bo'lgan global sodiqlikni ifodalaydi. Ushbu yutuqlar natijasida, o'rta va past EHRI qiymatiga ega mamlakatlar soni sezilarli darajada kamaydi, 2018 yilda 80 tadan 2024 yilda 55 taga tushdi. Ushbu o'zgarish mamlakatlarning raqamli imkoniyatlarini kuchaytirishga intilayotganini ko'rsatadi, bu esa ko'proq fuqarolarga raqamli hukumat xizmatlarining samaradorligi va qulayliklaridan foydalanish imkoniyatini taqdim etadi (rasm 1).

O'zbekiston Respublikasi miqyosida, 2015 yil 9 sentyabrdagi O'zbekiston Respublikasi Qonuni No. 395 "Elektron hukumat to'g'risida"ga asosan,

Quyidagi vazifalar belgilandi:

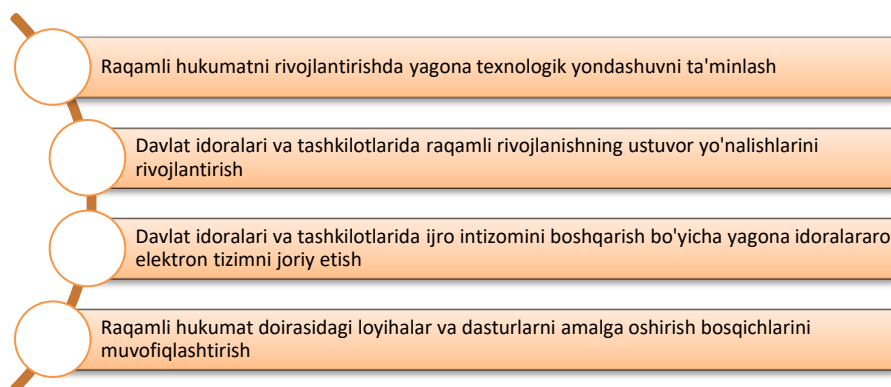
- Davlat organlarining faoliyatining samaradorligi, tejamkorligi va oshkoraligini ta'minlash, ularning javobgarligini va ijro intizomini mustahkamlash, aholiga va biznes sub'ektlariga feedback (fikir-mulohaza) olish uchun qo'shimcha mexanizmlar yaratish;

⁷³ Muallif tomonidan yaratilgan

- Elektron hukumat doirasida davlat organlari bilan aloqalar o'rnatish imkoniyatlarini mamlakat bo'ylab barcha arizachilar uchun yaratish.

Elektron hukumatni takomillashtirish maqsadida, 2020 yil 28 apreldagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori No. UP-4699 "Raqamli iqtisodiyot va raqamli hukumatni keng joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar" va 2020 yil 25 iyundagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori No. 409 "O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi tizimidagi ba'zi tashkilotlar faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari" asosida O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi tomonidan yaratilgan.

Rasm 2. Islohotlarning asosiy yo'nalishlari ⁷⁴

Markaz raqamli iqtisodiyot sohasida islohotlarning asosiy yo'nalishlarini va Raqamli Hukumat tizimini yaxshilashni Raqamli Hukumat tizimini rivojlantirish va Raqamli O'zbekiston-2030 dasturi doirasida amalga oshiradi, xususan (rasm 2).

Markaz raqamli iqtisodiyot va raqamli hukumat tizimini yaxshilash bo'yicha islohotlarning asosiy yo'nalishlarini Raqamli Hukumat tizimini rivojlantirish va Raqamli O'zbekiston-2030 dasturi doirasida amalga oshiradi, xususan(rasm2). Fuqaro va yuridik shaxslar, shuningdek davlat organlariga elektron xizmatlar taqdim etiladi va ular 3 turga bo'linadi:

- Axborot turidagi xizmatlar
- Interaktiv xizmatlar
- Tranzaksion xizmatlar

Axborot turidagi xizmatlar – bu xizmat haqida ma'lumot taqdim etadigan xizmatlar, masalan, qayerda, kim tomonidan va qanday manzilda xizmat ko'rsatilishini ko'rsatish. Interaktiv xizmatlar – bu ariza berish va tegishli tashkilot bilan bog'lanish orqali natijani olish mumkin bo'lgan xizmatlar, ya'ni xizmat ko'rsatuvchi tomonning inson omili ishtirokida qabul qilinadigan xizmatlar.

⁷⁴ Muallif tomonidan yaratilgan

Tranzaksion xizmatlar – bu ariza berishdan tortib yakuniy natijagacha bo'lgan jarayonda axborot tizimlarining ishtirokida onlayn tarzda taqdim etiladigan xizmatlar.

2024 yilning birinchi choragi natijalariga ko'ra, Yagona Portal orqali 595 ta davlat xizmati taqdim etilmoqda. 2023 yilda esa faqat 200 ta xizmat Yagona Portalga joriy etilib, yaxshilangan. 2024 yilda esa, 170 ta mashhur elektron hukumat xizmatlarini joriy etish orqali Yagona Portalda davlat xizmatlari sonini 700 taga oshirish rejalashtirilgan. Yagona Portalning mobil ilovasini takomillashtirish orqali mobil ilovadagi xizmatlar soni 66 tadan oshdi.

Xulosa

Elektron hukumat siyosiy oshkoralikni ta'minlashda, korrupsiyani kamaytirishda va fuqarolarni davlat boshqaruviga yanada ko'proq jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Davlat xizmatlarini raqamlashtirish va ma'lumotlarga kengroq kirish imkoniyatini yaratish orqali javobgarlik va samaradorlikni oshiradi. Ammo, elektron hukumatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ko'plab muammolarni hal qiladigan kompleks yondashuv talab etiladi. Asosiy jihatlar qatoriga maxfiylik va xavfsizlikni saqlash uchun mustahkam ma'lumotlarni himoya qilish choralari, onlayn xizmatlardan keng foydalanuvchilarni jalb qilish uchun raqamli savodxonlikni oshirish va davlat tuzilmalarini raqamli integratsiyani qo'llab-quvvatlaydigan tarzda isloh qilish kiradi. Ushbu asosiy qadamlar amalga oshirilmasdan, elektron hukumatning imkoniyatlaridan to'liq foydalanish cheklangan bo'lishi mumkin.

To'g'ri amalga oshirilganida, elektron hukumat davlat idoralariga bo'lgan ishonchni sezilarli darajada oshirishi mumkin, bu esa ochiqlik va javobgarlikni kuchaytiradi. Shuningdek, bu fuqarolarga siyosatchilar bilan osonroq va oshkoralik asosida muloqot qilish imkoniyatini yaratadi. Bundan tashqari, u byurokratik jarayonlarni soddalashtiradi, samaradorlikni oshiradi va korrupsiya imkoniyatlarini kamaytiradi. Nihoyat, elektron hukumat boshqaruvni modernizatsiya qilish uchun kuchli vosita sifatida xizmat qiladi, uni yanada oshkora, adolatli va samarali qilishda jamiyat ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonuni 12.09.2015 yildagi № LRU-395
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston-2030 strategiyasini tasdiqlash va uning samarali amalga oshirilishi bo'yicha chora-tadbirlar" haqidagi qarori 05.10.2020 yildagi No. DP-6079

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar" haqidagi qarori 28.04.2020 yildagi No. DP-4699
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Axborot Texnologiyalari va Kommunikatsiyalarni Rivojlantirish Vazirligi tizimidagi ayrim tashkilotlar faoliyatini tashkil etish bo'yicha chora-tadbirlar" haqidagi qarori 25.06.2020 yildagi No. 409
5. Birlashgan Millatlar Tashkiloti "Elektron hukumat so'rovi 2024" - iqtisodiy va ijtimoiy ishlarga doir bo'lim, barqaror rivojlanish uchun raqamli transformatsiyani tezlashtirish.
6. "Elektron hukumat"ning davlat boshqaruvi tizimidagi o'rni va roli - <https://articlekz.com/article/12374>
7. Raqamli Hukumat Loyihalarini Boshqarish Markazi - <https://e-gov.uz/en>
8. O'zbekiston Respublikasi Hukumat Portali - <https://my.gov.uz/en>